

Tomasz Wójtowicz

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
orcid.org/0000-0001-6468-8973

Bitwa o Mariupol. Walki w terenie zurbanizowanym w wojnie rosyjsko-ukraińskiej

Walki miejskie zdominują przyszłe pole walki na lądzie.
gen. Mark A. Milley

Streszczenie

Niniejszy artykuł opisuje bitwę o Mariupol w czasie wojny rosyjsko-ukraińskiej, jaka toczyła się między lutym a majem 2022 roku, ze szczególnym uwzględnieniem charakteru walk w terenie zurbanizowanym. Przedstawia rosyjski i ukraiński sposób prowadzenia wojny, poglądy na temat walk w terenach miejskich, jednostki wojskowe biorące udział w bitwie oraz jej przebieg. W czasie badań właściwych korzystano z opracowań i artykułów, jakie ukazały się na łamach: „The Telegraph”, „Observers”, „The Sun”, „Nowej Techniki Wojskowej”, „Understanding Wars”, „Forbes”, „Defence24”, „Global Voices”, „Military.com” czy „Small War Journal”, czy analiz Modern War Institute, działającego na amerykańskiej akademii wojskowej West Point. Przywołano również opracowania Banku Światowego, ONZ i liczne nagrania udostępniane przez obie strony konfliktu. Zdaniem autora, bitwa o Mariupol potwierdziła rosnące znaczenie miast w ramach współczesnych konfliktów zbrojnych oraz rosyjski sposób walki w terenach zurbanizowanych, który polega na masowym zastosowaniu siły, niszczeniu infrastruktury cywilnej i akceptacji wysokich strat nie tylko po stronie przeciwnika, ale także własnej. Zarazem stawiała znak zapytania nad procesem „humanizacji wojny”, koncepcji „centrów grawitacji” oraz postrzegania amunicji precyzyjnej i innych nowych technologii jako klucza do zwycięstwa.

Mariupol – mimo kapitulacji obrońców i całkowitego zniszczenia miasta – stał się ukraińskim symbolem oporu i determinacji; wydarzeniem, które stanie się fundamentem nowego mitu założycielskiego tego państwa.

Słowa kluczowe: Mariupol, walki w terenach zurbanizowanych, Ukraina, Rosja

Wstęp

W historii wojskowości szczególnie istotną rolę odgrywały miasta. Umożliwiały schronienie władzy i ludności cywilnej oraz były miejscem gromadzenia żywności, leków i innych zasobów koniecznych do przetrwania. Pomimo upływu czasu prawidłowość ta się nie zmieniła. Na przełomie XX i XXI wieku najbardziej intensywne działania wojenne toczyły się w miastach. Przykładami były bitwy o: Mosul w Iraku (2016–2017), Rakkę (2017) i Aleppo w Syrii (2012–2016), port lotniczy w Doniecku (2014–2015), czy walki prowadzone w Libii i Jemenu. Po zakończeniu zimnej wojny zachodni stratedzy i badacze zajmujący się problematyką wojskową początkowo lekceważyli znaczenie terenów zurbanizowanych, koncentrując uwagę na amerykańskiej rewolucji informacyjnej w sprawach wojskowych oraz wojnie sieciocentrycznej. Sądziли, że walk w miastach można unikać i należy toczyć bitwy na otwartym polu, gdzie Zachód przeważał w każdej z możliwych domen (lądowej, morskiej, powietrznej, kosmicznej, cyber). Strategia ta powiodła się w czasie I wojny w Zatoce Perskiej (1991) i interwencji NATO w Kosowie (2000), jednak okazała się zawodna w czasie operacji ONZ w Mogadiszu (1993). Podobnego szoku doświadczyli Rosjanie w czasie bitwy o Grozny (1994). Stratedzy obu stron zaczęli zdawać sobie wówczas sprawę, że prowadzenie walk w terenie zurbanizowanym staje się nieuniknione. Podkreślił to m.in. w 2016 roku przewodniczący Kolegium Połączonych Szefów Sztabów gen. Mark A. Milley, a w 2018 roku dowódca TRADOC gen. Stephen Townsend¹. Wzrost znaczenia miast spowodowany jest trzema czynnikami: demografią, urbanizacją oraz asymetrią siły. Według ekspertów ONZ światowa populacja może wzrosnąć do 8,5 mld ludzi w 2030 roku, a następnie do 9,7 mld w 2050². Przewiduje się również, że do 2050 roku dwie trzecie światowej populacji będzie mieszkało w obszarach miejskich. Szybki wzrost urbanizacji będzie miał miejsce przede wszystkim w krajach rozwijających się Afryki

¹ K. Ljungkvist, *A new horizon in urban warfare in Ukraine?*, "Scandinavian Journal of Military Studies", <https://sjms.nu/articles/10.31374/sjms.165> [dostęp 9.02.2023].

² *World Population Prospects 2022*, United Nations Department of Economic and Social Affairs, s. 3, https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/wpp2022_summary_of_results.pdf [dostęp 15.02.2023].

i Azji³. Asymetria siły oznacza, że miasta umożliwiają zdobycie dominacji nad przeciwnikiem dysponującym przewagą liczebną i technologiczną (możliwość organizowania zasadzek, ukrywania się itp.).

Rosnące znaczenie miast we współczesnych działaniach zbrojnych potwierdziła wojna rosyjsko-ukraińska. W ciągu roku doszło do walk m.in. w Kijowie, Charkowie, Czernichowie, Mariupolu, a następnie w Siewierodonecku i Bachmucie.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie bitwy o Mariupol oraz jej analiza pod kątem dotychczasowych poglądów na walkę w terenie zurbanizowanym. Znajdują się w nim również odniesienia do walk w innych miastach, takich jak Kijów. W pracy posłużono się akronimem DOTMLPE-P (*doctrine, organization, training, material, leadership and education, personnel, and facilities*) używanym przez Departament Obrony Stanów Zjednoczonych, który oznacza: doktrynę, organizację, szkolenie, materiały, przywództwo, personel, obiekty i politykę⁴.

Na wstępnym etapie badań autor postawił główne pytanie badawcze oraz kilka pytań szczegółowych. Główne pytanie badawcze sformułowane zostało w następujący sposób: Jak przebiegały walki o Mariupol? Postawiono także następujące pytania szczegółowe: Jakie oddziały wojskowe brały udział w walkach po obu stronach? Jaki jest rosyjski sposób prowadzenia walk w terenie zurbanizowanym? Jaką taktykę obrony przyjęły wojska ukraińskie? Jakim miastem pod względem możliwości obrony był Mariupol?

Do rozwiązania problemów badawczych zastosowane zostały następujące metody badawcze: metoda monograficzna, metoda badania dokumentów, metoda analizy i krytyki piśmiennictwa, metoda analizy i syntezy oraz obserwacji. Biorąc pod uwagę wstępnie przeprowadzone badania, autor postawił hipotezę badawczą: bitwa o Mariupol potwierdziła rosnące znaczenie miasta we współczesnych konfliktach zbrojnych oraz rosyjski sposób prowadzenia walki w terenach zurbanizowanych, który opiera się na masowym użyciu siły, niszczeniu infrastruktury cywilnej oraz akceptacji wysokich strat, zarówno po stronie własnej, jak i przeciwnika.

³ *Rapid urbanisation: Opportunities and challenges to improve the well-being of societies*, <https://hdr.undp.org/content/rapid-urbanisation-opportunities-and-challenges-improve-well-being-societies> [dostęp 15.02.2023].

⁴ DOTMLPE-P przedstawiony został w 2005 r. w Chairman of the Joint Chiefs of Staff Instruction w ramach Joint Capabilities Integration and Development System jako ramy do zmian administracyjnych w siłach zbrojnych Stanów Zjednoczonych. Więcej zob.: *Joint Capabilities Integration and Development System*, Chairman of the Joint Chiefs of Staff Instruction, https://web.archive.org/web/20070204073933/http://www.dtic.mil/cjcs_directives/cdata/unlimit/3170_01.pdf [dostęp 8.03.2023].

Rosyjski sposób prowadzenia wojny w terenie zurbanizowanym

Wśród badaczy zajmujących się rosyjskimi siłami zbrojnymi nie ma powszechnej zgodności dotyczącej doktryny walki w terenie zurbanizowanym. Gary Anderson argumentuje, iż rosyjska doktryna walki kombinowanej (*combined-arms doctrine*) odradza traktowanie miast jako zasadniczych celów. Doktryna ta przewiduje, że miasta same będą się poddawać, kiedy regularne wojska przeciwnika zostaną pokonane w bezpośrednim starciu. Zakłada także, że do walk w terenie zurbanizowanym używane są wyłącznie siły specjalne⁵.

Roman Shemakov podkreśla, że od 2018 roku szkolenie wojsk lądowych w Rosji zmieniło się i zakłada, że głównym polem bitwy będą miasta. Zbudowano w tym celu kilka ośrodków szkoleniowych, gdzie ćwiczona jest walka w terenie zurbanizowanym⁶. Niezależnie od różnic w ocenie przygotowań rosyjskich sił zbrojnych do zdobywania ośrodków miejskich, analizując operacje wojskowe od II wojny światowej, można dostrzec pewne podobieństwa. Okazuje się, że rosyjski sposób walki w terenach zurbanizowanych opiera się zawsze na trzech cechach: masowym użyciu siły, wyrządzaniu ogromnych szkód w infrastrukturze cywilnej oraz akceptacji masowych ofiar po stronie własnej i przeciwnika. Zarówno w operacjach obronnych (Stalingrad), jak i ofensywnych (Grozny) Rosjanie używali masy jednostek sprzętu wojskowego oraz żołnierzy, co podkreślało ich gotowość do poświęcenia całego miasta i jego mieszkańców.

W Stalingradzie nadmierne użycie siły polegało na mobilizacji ludności cywilnej oraz skierowaniu jej zarówno do prac fortyfikacyjnych, jak i służby w Armii Czerwonej. Robotnicy stali się żołnierzami, którzy tysiącami uczestniczyli w kontratakach na pozycje niemieckie, ponosząc ogromne straty. Szacuje się, że w ciągu pierwszych kilku dni w wyniku udziału w walkach lub bombardowań miasta zginęło ponad 40 tys. żołnierzy i cywilów. Łącznie straty niemieckie w bitwie pod Stalingradem wyniosły 250–300 tys. żołnierzy, 1000 czołgów i 1800 dział, natomiast straty rosyjskie były 4–8 razy większe⁷.

Podobna sytuacja miała miejsce w Groznm. Masowe użycie siły w postaci samolotów, artylerii i wojsk pancernych miało przstraszyć obrońców i zmusić

---

⁵ G. Anderson, *Russia doesn't train troops for urban warfare. It's about to learn the consequences in Ukraine*, <https://www.military.com/daily-news/opinions/2022/03/08/russia-doesnt-train-troops-urban-warfare-its-about-learn-consequences-ukraine.html> [dostęp 9.02.2023].

⁶ R. Shemako, *What does Russia's history of urban warfare in Aleppo and Grozny mean for Ukraine?*, <https://globalvoices.org/2022/03/28/what-does-russias-history-of-urban-warfare-in-aleppo-and-grozny-mean-for-ukraine/> [dostęp 9.02.2023].

⁷ D.R. Smith, *Commonalities in Russian military operations in urban environments*, <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA416194.pdf> [dostęp 10.02.2023].

ich do poddania miasta. Przed rozpoczęciem szturmowania miało miejsce bombardowanie lotnicze Groznego. Cele zostały jednak niedokładnie rozpoznane i zniszczeniom uległy przede wszystkim budynki mieszkalne. Następnie do miasta wjechały trzy kolumny pancerno-zmechanizowane: od zachodu, północy i wschodu. Ich celem było zajęcie kluczowych punktów w stolicy Czeczenii, takich jak: pałac prezydencki, budynki rządowe, rozgłośnia radiowa, stacja kolejowa i szpitale. Kiedy atakujące wojska zostały zatrzymane przez bojowników gen. Dżokhara Dudajewa oraz ludność cywilną wznoszącą barykady, Rosjanie uznali tę ostatnią za ruch oporu i likwidowały za pomocą czołgów i helikopterów. Na każde tego rodzaju niepowodzenie reagowali masowym użyciem artylerii. W niektórych dniach na miasto spadało aż do 4 tys. pocisków artyleryjskich. Łączne straty ludności cywilnej szacuje się na ponad 20 tys. osób⁸. Pomimo ostatecznego zwycięstwa i przejęcia kontroli nad miastem (w styczniu 1995) Rosjanie popełnili szereg błędów, których efektem było kilka tysięcy zabitych. Zaliczyć należy do nich m.in.: zlekceważenie przeciwnika, wykorzystanie niewielkiej liczby piechoty do bezpośredniego szturmowania na Grozny i ogień bratobójczy (*friendly fire*). Według rosyjskiego sztabu generalnego w przypadku szturmowania miasta atakujący powinien mieć przewagę 6 : 1. W przypadku Groznego stosunek był odwrotny i wynosił 1 : 1,25. Ogień bratobójczy wynikał z częstej rotacji wojsk biorących udział w walkach oraz charakteru wojska rosyjskiego, które opierało się na obowiązkowej służbie wojskowej. Według jednego z raportów w 81. Pułku Zmotoryzowanym, na którym opierała się operacja szturmowania Groznego, 49 z 56 dowódców plutonów nie miało doświadczenia bojowego, a 50% czołgistów nigdy nie strzelało ostrą amunicją⁹.

Mariupol – miejsce prowadzenia walk

Ukraina jest państwem, w którym życie społeczne, gospodarcze i kulturowe koncentruje się w miastach. Poziom urbanizacji w 2023 roku wyniósł 70,1% i był wyższy niż w Polsce (60,2%), Rumunii (54,7%), Litwie (68,7%), Łotwie (68,7%) i Estonii (69,8%)¹⁰. Zdaniem ekspertów Banku Światowego system miejski Ukrainy składa się głównie z dużej liczby małych miasteczek, ale większość ludności zamieszkuje miasta powyżej 100 tys. mieszkańców. Ponadto większość terenów zurbanizowanych znajduje się w środkowej i wschodniej części państwa.

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Central Intelligence Agency, *Urbanization*, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/field/urbanization> [dostęp 13.02.2023].

Są to m.in. ośrodki: Charków, Połtawa, Dniepropietrowsk, Zaporże, Mikołajów, Kramatorsk, Krzemieńczuk, Melitopol, Mariupol, Donieck, Gorłówka, Ługańsk, Siewierodoneck i Ałczewsk¹¹. Oznacza to, że Rosja dokonała inwazji na państwo, którego nie da się kontrolować bez zdobycia największych ośrodków miejskich, szczególnie gdy walki prowadzone są we wschodniej części Ukrainy. Z punktu widzenia Rosji konieczność przejmowania kontroli nad miastami wynikała również z charakteru logistyki wojsk lądowych. Sieć logistyczna zbudowana jest na podstawie systemu dystrybucji masowych dostaw bez użycia palet, przeto wymaga kolejowych i drogowych punktów dystrybucyjnych, w których dostawy amunicji są ręcznie odbierane, sortowane, przepakowywane i ponownie ładowane celem przekazania ich do jednostek frontowych. Węzły komunikacyjne są również zbyt istotne z punktu widzenia obrońców, dlatego miejsca te stały się obszarami bitew już w latach 2014–2015, czego przykładami były: Ługańsk, Iłowańsk, lotnisko w Doniecku czy Debalcewo¹².

Do 24 lutego 2022 roku miasto Mariupol obejmowało obszar 18,1 tys. hektarów. Liczba mieszkańców w 2014 szacowana była na 458 tys. osób, a średnia gęstość zaludnienia w 2021 wyniosła 1770 osób na km². Mariupol był miastem przemysłowym. 16% powierzchni miasta zajmowały tereny przemysłowe znajdujące się przede wszystkim w jego północnej i południowej części. W północnej części mieścił się Kombinat Metalurgiczny im. Iljicza, należący do Rinata Achmetowa. W południowej części położony był Kombinat Metalurgiczny „Azowstal”, również należący do Achmetowa. Oba zakłady odpowiadały za 40% stali produkowanej w Ukrainie¹³. Miasto składało się z czterech dzielnic (regionów): centralnego, lewobrzeżnego (południowo-wschodnia część miasta, w której znajdowała się huta Azowstal), nadmorskiego (południowo-zachodnia) oraz kalmiuskiego (nazwa pochodząca od rzeki przepływającej przez Mariupol). Pod względem zabudowy w przestrzeni miejskiej dominowały domy jednorodzinne otaczające miejsca, w których znajdowały się zespoły bloków mieszkalnych. Te ostatnie widoczne były przede wszystkim w regionie nadmorskim, centrum miasta, jego zachodnich obrzeżach i w regionie lewobrzeżnym przy Azowstalu.

---

¹¹ *Cities in Europe and Central Asia, Ukraine*, World Bank, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/294341511956937400/pdf/121735-BRI-P154478-PUBLIC-Ukraine-Snapshot-Print.pdf> [dostęp 6.02.2023].

¹² A.C. Fox, *The Russo-Ukrainian war and the principles of urban operations*, <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/russo-ukrainian-war-and-principles-urban-operations> [dostęp 8.03.2023].

¹³ *Концепция мастер-плана развития города Мариуполь*, 2022, <https://static.ukrinform.com/files/1659604743-2898.pdf> [dostęp 9.02.2023].

Do Mariupola prowadziły cztery drogi. Od strony zachodniej (od Berdiańska i miejscowości Manhusz) do miasta można było się dostać drogą M-14 (magistralą), oznaczoną również jako droga międzynarodowa E58. Przebiegała ona przez region nadmorski, centrum miasta, następnie skręcała na północ i wschód, przez most na rzece Kalmius w kierunku Azowstalu. Otaczała hutę i łączyła się z innymi miejscowościami, takimi jak Szyrokyne. Trasą tą można było również dostać się do Mariupola od strony wschodniej. Od północy do miasta prowadziła droga krajowa H-20, którą można było dotrzeć do miejscowości Wołnowacha. Od północnego zachodu droga terytorialna (wojewódzka) T0803 łączyła się w Mariupolu z M-14.

Dla Rosji zdobycie Mariupola było istotne z kilku powodów. Po pierwsze, był on jednym z najważniejszych centów przemysłowych Ukrainy i drugim co do wielkości miastem obwodu donieckiego przed 2014 rokiem. Znajdowały się w nim największe huty należące do grupy metalurgicznej Metinvest, zakłady produkujące ciężkie maszyny oraz zakłady zajmujące się remontami statków. Po drugie, w Mariupolu znajdował się największy port handlowy nad Morzem Azowskim, z którego Ukraina eksportowała zboże, żelazo i stal. W 2021 roku głównymi kierunkami eksportu były kraje Bliskiego Wschodu i Europy, m.in. Włochy, Liban i Turcja. Po trzecie, Mariupol miał znaczenie symboliczne. W latach 2014–2015 był miejscem szczególnie intensywnych walk między wojskami rządowymi a prorosyjskimi separatystami. Po opanowaniu przez separatystów miasto w maju 2014 odbijane było przez żołnierzy 72. Brygady Zmechanizowanej, funkcjonariuszy SBU oraz ochotników z batalionu Azow. Pomimo licznych ostrzałów, jakie dokonywane były przez siły separatystów, mogli oni liczyć na poparcie ponad 25% mieszkańców Mariupola¹⁴. Do jednego z ostrzałów rakietowych doszło na początku 2015, w wyniku czego zginął jeden żołnierz i 29 cywilów. Rebelianci – przeprowadzając tego rodzaju ataki – liczyli, że sympatyzująca z nimi część mieszkańców wymusi na administracji cywilnej i wojskowej podjęcie rozmów o kapitulacji¹⁵. Po utracie przez Ukrainę części obwodu donieckiego w Mariupolu przebywała największa grupa wewnętrznych przesiedleńców, szacowana w 2019 roku na ponad 96 tys. osób. Po czwarte, zdobycie Mariupola oznaczałoby dla Kremla duży sukces propagandowy: miasto było bazą pułku Azow – formacji Gwardii Narodowej Ukrainy, wcześniej funkcjonującej jako jednostka paramilitarna, wywodząca się z ugrupowań skrajnie prawicowych¹⁶.

¹⁴ M. Klimecki, *Krym, Donieck, Ługańsk 2014–2015*, Bellona, Warszawa 2021, s. 123.

¹⁵ Ibidem, s. 154.

¹⁶ B. Talant, *Why is Mariupol so important to Russian forces?*, <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/22/mariupol-important-russian-forces-moscow-port-city> [dostęp 9.02.2023].

Charakterystyka sił biorących udział w bitwie o Mariupol

Siły, jakie Rosja zgromadziła zarówno do zdobycia Mariupola, jak i całej „operacji specjalnej”, należy ocenić jako niewielkie. W 1943 roku w czasie bitwy o Dniepr, w wyniku której Związek Radziecki opanował obszar dzisiejszej Ukrainy, obie strony dysponowały ponad 4 mln żołnierzy na froncie rozciągającym się na ponad 1200 km. Głównodowodzący Armią Czerwoną mieli do dyspozycji 2 mln 600 tys. żołnierzy oraz 2400 czołgów¹⁷. W lutym 2022 – według informacji zebranych przez wywiad Stanów Zjednoczonych – Rosja zgromadziła u granic Ukrainy od 150 do 190 tys. żołnierzy podzielonych na 120 batalionowych grup taktycznych¹⁸.

Do zdobycia Mariupola Rosjanie przeznaczili 14–15 tys. żołnierzy. Zasadniczym elementem sił biorących udział w bitwie była 150. Dywizja Strzelców Zmotoryzowanych, wchodząca w skład 8. Gwardyjskiej Armii Ogólnowojskowej z Południowego Dowództwa Operacyjnego (dawnego okręgu wojskowego). Z jej składu wydzielono cztery batalionowe grupy taktyczne: dwie na bazie 68. Gwardyjskiego Pułku Czołgów i dwie na bazie 102. Pułku Strzelców Zmotoryzowanych. Zadaniem jednostek zmechanizowanych i pancernych było przede wszystkim okrążenie Mariupola, gdyby nie udało się zdobyć go z marszu. Następnie do walki miały przystąpić: 810. Samodzielna Brygada Piechoty Morskiej (wchodząca w skład Floty Czarnomorskiej), 177. Pułk Piechoty Morskiej (ze składu Floty Kaspijskiej) oraz 22. Samodzielna Brygada Specjalnego Przeznaczenia. Łączny potencjał sił wydzielonych ze składu 150. Dywizji Strzelców Zmotoryzowanych i piechoty morskiej szacuje się na 5100 żołnierzy, ponad 80 czołgów, 210 bojowych wozów piechoty, 18 moździerzy, 12 samobieżnych zestawów przeciwlotniczych, 30 dział samobieżnych i 10 wieloprowadnicowych wyrzutni raketowych¹⁹. W drugim rzucie regularne oddziały wojskowe miały wspierać jednostki podporządkowane MSW: policja, Gwardia Narodowa (Rosgwardia), w tym Specjalne Oddziały Szybkiego Reagowania (SOBR) oraz 2. Policyjny Pułk Patrolowo-Ochronny Specjalnego Przeznaczenia im. Kadyrowa ze składu MSW Czeczeni (kadyrowcy). Od strony wschodniej szturm na miasto miały dodatkowo wspomagać oddziały Donieckiej Republiki Ludowej (DRL) w składzie: 9. Pułk Milicji Ludowej DRL, 11. Gwardyjski Pułk Strzelców Zmotoryzowanych Gwardii, Batalion „Somali”, Grupa Przeciwpancerna B2,

¹⁷ K. Ljungkvist, *A new horizon in urban warfare...*

¹⁸ *Russia's War in Ukraine: Military and intelligence aspects*, Congressional Research Service, <https://sgp.fas.org/crs/row/R47068.pdf> [dostęp 16.02.2023].

¹⁹ R. Ponomarenko, *Bitwa o Mariupol*, „Nowa Technika Wojskowa”, 2022, nr 5, s. 22.

107. Batalion Rezerwy Mobilizacyjnej, 6. Batalion Obrony Terytorialnej DRL oraz siły specjalne Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego DRL²⁰.

Po stronie obrońców przed rozpoczęciem wojny w Mariupolu i okolicach znajdowało się kilka jednostek wojskowych i Gwardii Narodowej: pułk Azow, 36. Samodzielna Brygada Piechoty Morskiej, 10. Samodzielna Brygada Górsko-Szturmowa, 53. Samodzielna Brygada Zmechanizowana i 56. Samodzielna Brygada Zmechanizowana. Jednak nie wszystkie z nich wzięły udział w bitwie o miasto. Na północ wycofała się 10. Brygada Górsko-Szturmowa oraz 53. i 56. Brygada Zmechanizowana. Bardzo trudno odpowiedzieć na pytanie, dlaczego tak się stało, opierając się wyłącznie na powszechnie dostępnych źródłach. Mógł to być efekt szybkiego przebicia się Rosjan z kierunku chersońskiego lub świadoma decyzja naczelnego dowództwa podjęta celem budowy nowych linii obrony. Finalnie w momencie rozpoczęcia walk w samym Mariupolu siły obrońców składały się z: 36. Samodzielnej Brygady Piechoty Morskiej (batalion czołgów, trzy bataliony piechoty morskiej i grupa artylerii), 12. Brygady Operacyjnego Przeznaczenia Gwardii Narodowej im. Dmytra Wyszniwieckiego, z wchodzącym w jej skład pułkiem Azow, pododdziałów 109. Samodzielnej Brygady Obrony Terytorialnej, 1. kompanii 74. Samodzielnego Batalionu Rozpoznawczego, ochotniczej grupy desantowo-szturmowej Niedźwiedź, 3. Batalionu Patrolowego, 23. Samodzielnej Brygady Ochrony Porządku Publicznego z Berdiańska, pododdziałów 9. Pułku Operacyjnego Przeznaczenia Gwardii Narodowej oraz mniejszych oddziałów 56. Brygady Zmotoryzowanej. Łącznie garnizon Mariupola nie przekraczał 5500 żołnierzy²¹.

Przebieg walk

Zdaniem Louisa DiMarca, biorąc pod uwagę ogólne podejście taktyczne stosowane w ramach zdobywania ośrodków miejskich, Rosjanie mieli trzy możliwości.

Pierwsza polegała na systematycznych walkach mających na celu oczyszczenie obiektów z obrońców oraz objęcie pełnej kontroli nad miastem. Podejście takie wiąże się jednak z akceptacją dużych ofiar po stronie własnej oraz ludności cywilnej. Powoduje także dewastację miasta, które następnie będzie musiało być odbudowywane. Metoda ta jest możliwa w sytuacji, kiedy atakujący posiada w piechocie znaczną przewagę liczebną nad obrońcami.

---

²⁰ Ibidem, s. 23.

²¹ Ibidem, s. 23–24.

Druga możliwość polegała na powolnym i regularnym zajmowaniu niewielkich obszarów miasta, a następnie utrzymywaniu ich w obliczu kontrataków ze strony obrońców. Po odparciu kontrataków zdobywane są kolejne punkty dzięki użyciu sił połączonych (piechoty, wojsk zmechanizowanych i pancernych, artylerii oraz lotnictwa). Jest to metoda wolniejsza, ale pozwalająca ograniczyć straty po stronie atakującego.

Trzecie podejście polegało na osłabianiu obrony miasta przez ogień artylerii. Do bezpośredniej walki dochodzi w sytuacji, kiedy siły obrońców są dostatecznie wyczerpane i zdziętkowane. Metoda ta, podobnie jak poprzednia, umożliwia ograniczenia strat po stronie atakującego, lecz zwiększa je po stronie cywilów (generuje śmierć 10–50% mieszkańców miasta). Jest również najbardziej czasochłonna. Zastosowali ją m.in. Syryjczycy wspierani przez Rosję w czasie zdobywania Aleppo w 2016 roku²².

Biorąc pod uwagę przebieg walk oraz komunikaty wydawane przez rosyjskie wojsko i oddziały DRL, wszystko wskazuje na to, że Rosjanie liczyli na szybkie zdobycie miasta. Na przełomie lutego i marca ofensywa w kierunku Mariupola i Chersonia przebiegała bardzo sprawnie. Pierwsze rakiety spadły na miasto już 24 lutego 2022 roku. Celem agresorów były przede wszystkim miejsca stacjonowania pułku Azow, które znajdowały się w trzech lokalizacjach w Mariupolu oraz wioskach Juriewka i Urzuf. Po rozpoczęciu ataku wszystkie garnizony azowców zostały przeniesione do Mariupola, gdzie bazą, w której gromadzono broń, amunicję i żywność, została huta Azowstal. Oddziały rosyjskie zbliżyły się do Mariupola z obu stron: zachodniej i wschodniej. Z Krymu atakowały batalionowe grupy taktyczne 150. Dywizji Strzelców Zmotoryzowanych, a od strony wschodniej jednostki Milicji Ludowej DRL. 26 lutego bez większych trudności Rosjanie zajęli Melitopol i Tokmak, a dzień później Berdiańsk, położony 70 km na zachód od Mariupola. 27 lutego dotarli również do zachodnich przedmieść miasta. Od strony wschodniej atakowali, przemieszczając się od wioski Pawłopil²³. Do bezpośrednich walk między pułkiem Azow a agresorem doszło podczas próby zniszczenia mostu na drodze Wołnowacha²⁴ – Mariupol. W momencie kiedy eksplozja ładunków wybuchowy nie zniszczyła mostu, na miejsce wysłany został zespół saperów ochraniający przez oddział żołnierzy z azowskiej

---

²² L. DiMarco, *Urban operations in Ukraine: Size, ratios, and the principles of war*, <https://mwi.usma.edu/urban-operations-in-ukraine-size-ratios-and-the-principles-of-war> [dostęp 13.02.2023].

²³ M. Clark, G. Barros, K. Stepanenko, *Russian offensive campaign assessment, February 27, 2022*, Institute for the Study of War, <https://www.understandingwar.org/sites/default/files/Russia%20Campaign%20Assessment%2027%20FEB%202022.pdf> [dostęp 22.02.2023].

²⁴ Miejscowość położona około 50 km na północ od Mariupola.

Szkoły Wojskowej im. Konowalca. Kiedy przybyli na miejsce, pojawiły się cztery rosyjskie bojowe wozy piechoty. Pierwszy z nich został zniszczony, a pozostałe porzucone przez uciekających Rosjan²⁵.

Na początku marca 2022 roku pierścień okrążenia wokół Mariupola zaciskał się. Rosjanie przystąpili do regularnego ostrzału artyleryjskiego, niszcząc nie tylko cele wojskowe, ale także infrastrukturę cywilną, chcąc tym samym zmusić mieszkańców do wymuszenia kapitulacji²⁶. Równocześnie nie zrezygnowali z prób szybkiego odniesienia zwycięstwa. 12 marca na lewobrzeżną część miasta wysłana została grupa komandosów z 22. Brygady Specnazu celem przebiccia się przez linie obrońców. Rosjanom udało się wejść do Mariupola i zająć pięciokondygnacyjny budynek. Manewr wykryty został przez azowców, którzy namierzili komandosów i otoczyli miejsce ze wszystkich stron. Następnie ogniem moździerzy i czołgów zniszczyli wszystkie pojazdy, jakimi dysponował przeciwnik²⁷. Na pomoc oblężonym próbowały ruszyć inne rosyjskie oddziały, lecz i one zostały zatrzymane przez żołnierzy pułku Azow, którzy zniszczyli jeden transporter opancerzony BTR i dwa wielozadaniowe opancerzone samochody terenowe Tiger. 14 marca budynek został zaatakowany, a oddział komandosów specnazu zlikwidowany. Łączne straty Rosjan wyniosły 35 zabitych, w tym 22 żołnierzy specnazu²⁸.

Nie był to jedyny sukces obrońców. W tym czasie prezydent Wołodymyr Zełeński poinformował o śmierci kolejnego, czwartego rosyjskiego generała, który poległ w Ukrainie. Jak się później okazało, był nim gen. mjr Oleg Mitiajew, dowódca 150. Dywizji Strzelców Zmotoryzowanych, głównej jednostki manewrowej uczestniczącej w bitwie o Mariupol²⁹.

Taktyczne porażki nie wpłynęły jednak na plany rosyjskiego dowództwa. Do walki zaangażowane zostały bataliony 810. Samodzielnej Brygady Piechoty Morskiej oraz 177. Pułku Piechoty Morskiej, które atakowały lewobrzeżną (wschodnią) część miasta. 18 marca zajęły one budynki lokalnej administracji rządowej i znalazły się mniej niż 10 km od centrum miasta. Natomiast 24 marca

²⁵ R. Ponomarenko, *Bitwa o Mariupol...*, s. 25.

²⁶ M. Clark, G. Barros, K. Stepanenko, *Russian offensive campaign assessment, March 2*, <https://www.understandingwar.org/backgroundunder/russian-offensive-campaign-assessment-march-2> [dostęp 22.02.2023].

²⁷ *Wojna w Ukrainie. Zasadzka na oddział Specnazu w Mariupolu. Nie żyje rosyjski generał*, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2022-03-15/wojna-w-ukrainie-zasadzka-na-oddzial-specnazu-w-mariupolu-nie-zyje-rosyjski-general> [dostęp 23.02.2023].

²⁸ R. Ponomarenko, *Bitwa o Mariupol...*, s. 27.

²⁹ M. Clark, G. Barros, K. Stepanenko, *Russian offensive campaign assessment, March 16*, <https://www.understandingwar.org/backgroundunder/russian-offensive-campaign-assessment-march-16> [dostęp 23.02.2023].

nacierające od zachodu kolumny 150. Dywizji, poruszając się głównie po drodze M-14 i T0803, dotarły do cerkwi Matki Bożej, położonej niedaleko Teatru Dramatycznego³⁰.

Obrona miasta opierała się na kilku sektorach, których bronić miały wydzielone do tego jednostki. Wschodniego rejonu Mariupola bronił 1. Batalion Pułku Azow. Północną część miasta, w tym zakłady Azowmasz oraz kombinat im. Iljicza, zabezpieczała 36. Brygada Piechoty Morskiej. Rejonu nadmorskiego i centrum bronił 2. Batalion Pułku Azow i inne jednostki Gwardii Narodowej oraz policji. Port natomiast zabezpieczały wydzielone jednostki: pułku Azow, Staży Granicznej, piechoty morskiej oraz Marynarki Wojennej. Niezależnie od dzielnicy miasta kręgosłup obrony Mariupola tworzył Pułk Azow. Jego żołnierze nie tylko skutecznie bronili się, ale także kontratakowali, kiedy tylko nadarzyła się okazja, zadając przeciwnikowi poważne straty. W pierwszych tygodniach bitwy stosunek poległych Ukraińców do Rosjan wahał się między od 1 : 15 do 1 : 20. W sytuacji pełnej izolacji i ciągłych bombardowań zmniejszył się od 1 : 3 do 1 : 5³¹.

Największym zagrożeniem (zniszczenia, śmierć) dla obrońców i miasta nie były rosyjskie oddziały zmechanizowane, piechoty morskiej, specnazu czy kadetów, ale samoloty Tu-22M, haubice 2S3 Akacja kal. 152 mm, ciężkie systemy raketowe rodziny TOS-1³² i artyleria okrętowa. Do połowy kwietnia 2022 roku Mariupol i inne cele w Ukrainie atakowane były przez samoloty bombowe dalekiego zasięgu za pomocą rakiet manewrujących z bezpiecznej odległości znajdującej się poza zasięgiem jakichkolwiek systemów obrony przeciwlotniczej. Zmieniło się to, kiedy oblężenie Mariupola przedłużało się, a obrońcy schronili się w Azowstalu. Tu-22M nadlatywały nad zakłady metalurgiczne

---

³⁰ Eidem, *Russian offensive campaign assessment, March 24*, <https://www.understandingwar.org/background/russian-offensive-campaign-assessment-march-24> [dostęp 23.02.2023].

³¹ R. Ponomarenko, *Bitwa o Mariupol...*, s. 27–28.

³² TOS-1 jest wieloprowadnicową ciężką wyrzutnią raketową kal. 220 mm na podwoziu czołgu T-72. W terminologii radzieckiej określana jako ciężki miotacz ognia (TOS, *тяжолга огнемётная система*). Wystrzeliwane z niej pociski z głowicami termobarycznymi przeznaczone są do niszczenia siły żywej, umocnień oraz lekkiego sprzętu pancernego. Systemy TOS występują w trzech wersjach: TOS-1, TOS-1M oraz TOS-1A. Pierwsze dwie są wyrzutniami 30-prowadnicowymi. W przypadku najnowszej wersji TOS-1A zmniejszona została liczba prowadnic do 24, maszyny transportowo-ładownicze używane są wyłącznie na bazie T-72; rakiety mogą być wystrzeliwane pojedynczo lub parami. Maksymalny zasięg systemu wynosi 6 km, minimalny 400–600 metrów. Obszar rażenia siły żywej na pozycjach nieumocnionych szacowany jest na 40 tys. m². Więcej zob.: *TOS-1 czyli broń termobaryczna na linii frontu rosyjskiej agresji w Ukrainie*, <https://defence24.pl/technologie/tos-1-czyli-bron-termobaryczna-na-linii-frontu-rosyjskiej-agresji-w-ukrainie> [dostęp 24.02.2023].

i bombardowały je za pomocą bomb grawitacyjnych. Był to przykład, z jednej strony, determinacji Rosjan do zdobycia miasta, z drugiej zaś zaakceptowania ryzyka strącenia samolotów przez obronę przeciwlotniczą. Warto zauważyć, że 9 sierpnia 2008 roku samolot Tu-22 w wersji rozpoznawczej strącony został nad Osetią Południową przez wojsko gruzińskie za pomocą zestawu Buk-M1³³.

W kwietniu 2022 roku Rosjanie kontynuowali posuwanie się w głąb Mariupola. Największe postępy odnotowano od strony zachodniej, gdzie kolumny pancerne przemieszczały się wzdłuż drogi M-14 w kierunku centrum miasta. Z czasem natarcie to doprowadziło do powstania trzech samodzielnie broniących się części Mariupola: północnej (w zakładach Azowmarszu i kombinatu im. Iljicza), południowo-zachodniej (w okolicach portu morskiego) oraz południowej (w zakładach Azowstal)³⁴. Do połowy kwietnia 2022 praktycznie przestała istnieć 36. Brygada Piechoty Morskiej, broniąca północnej części miasta. W pierwszej kolejności broń złożył 501. Batalion. Następnie część brygady na czele z dowódcą płk. Wołodymyrem Baranjukiem podjęła próbę przebicia się na północ do oddalonych o 90 km pozycji ukraińskich. Zakończyła się ona niepowodzeniem i rozbitiem przez Rosjan. Pozostałe siły podzieliły się na dwie grupy. Pierwsza zdecydowała się pozostać w kombinacie im. Iljicza i bronić się dalej. Druga, przy wsparciu żołnierzy pułku Azow, przebiła się bez walki do huty Azowstal³⁵. W miejscu tym według różnych szacunków zgromadzonych zostało około 2500 żołnierzy oraz co najmniej 1000 cywilów. 17 kwietnia obrońcy odrzucili ultimatum złożenia broni. W ramach prowadzonej wojny informacyjnej ministerstwo obrony Federacji Rosyjskiej podkreślało, że Kijów zakazał zaprzestania walk i rozkazał pułkowi Azow strzelać do każdego z żołnierzy, który zdecyduje się poddać. Komunikaty tego rodzaju miały wzmacniać przekaz propagandowy, iż nacjonałiści w siłach zbrojnych Ukrainy stanowią mniejszość, jednak swoją brutalnością zmuszają pozostałych do beznadziejnej walki³⁶. 21 kwietnia Kreml ogłosił oficjalnie zwycięstwo w bitwie o Mariupol. Władimir Putin odbył transmitowane w telewizji spotkanie z ministrem obrony Siergiejem Szojgu, w czasie którego zarządził blokadę Azowstalu i zaprzestanie ataków

³³ D. Axe, *Russian bombers just carpet-bombed Mariupol*, <https://www.forbes.com/sites/davidaxe/2022/04/15/russian-bombers-just-carpet-bombed-mariupol/?sh=374a516f7b28> [dostęp 23.02.2023].

³⁴ M. Clark, K. Stepanenko, K. Hird, *Russian offensive campaign assessment, April 7*, <https://www.understandingwar.org/backgroundunder/russian-offensive-campaign-assessment-april-7> [dostęp 26.02.2023].

³⁵ R. Ponomarenko, *Bitwa o Mariupol...*, s. 30.

³⁶ M. Clark, G. Barros, *Russian offensive campaign assessment, April 17*, <https://www.understandingwar.org/backgroundunder/russian-offensive-campaign-assessment-april-17> [dostęp 27.02.2023].

celem oszczędzenia życia żołnierzy. Szojgu podkreślił z kolei, że siły rosyjskie będą potrzebowały 3–4 dni na oczyszczenie huty z ostatnich obrońców. W kolejnych dniach dochodziło do dalszych ataków na pozycje azowców, zarówno z powietrza, jak i z lądu. Pod osłoną okrętów marynarki Rosjanie przeprowadzili desant morski i zajęli górę żużla, która dominowała nad Azowstałem. Manewr ten umożliwił im prowadzenie ostrzału dużej części pozycji ukraińskich. Tymczasem sytuacja obrońców stawała się coraz trudniejsza. Do połowy maja wyczerpała się amunicja przeciwpancerne i środki medyczne, a zapasy żywności pozostały na minimalnym poziomie. W obliczu beznadziejnej sytuacji Naczelne Dowództwo Ukrainy rozkazało dowódcom wojskowym pozostającym na terenie Azowstału ratowanie życia obecnych tam żołnierzy i cywilów. Proces oddawania się do niewoli trwał od 16 maja 2022 roku. Według oficjalnych danych poddało się 2439 żołnierzy³⁷.

Analizując przebieg walk w Mariupolu i innych terenach miejskich Ukrainy, warto zwrócić uwagę na kilka charakterystycznych elementów. Pierwszym z nich jest manewr miejski, stosowany przez obrońców. Zbudowali oni niewielkie oddziały łowców czołgów, którzy wystrzeliwali pociski przeciwpancerne w słabo opancerzone wieże rosyjskich czołgów, naśladując tym samym taktykę stosowaną przez Czeczenów. W Groznych były to grupy liczące około 25 żołnierzy, podzielone na trzy mobilne drużyny, wyposażone w dwa ciężkie karabiny maszynowe, dwie ręczne wyrzutnie RPG i jeden karabin snajperski. Drużyny liczyły przeważnie osiem osób, które ustawiały się wzdłuż trasy przejazdu rosyjskiej kolumny, a następnie ostrzeliwały ją z kilku miejsc, utrudniając tym samym ucieczkę³⁸. Podobne sceny nagrywane były przez obrońców Mariupola, a następnie publikowane w Internecie. Na jednym z takich filmów żołnierz pułku Azow strzela z ręcznej wyrzutni przeciwpancernej (najprawdopodobniej RPG-28) z dachu domu (położonego w pobliżu jednego z kościołów we wschodniej części miasta) do rosyjskiego BWP³⁹. Na innym nagraniu konwój rosyjskich ciężarówek przemieszczający się na jednej z bocznych ulic wpadł w zasadzkę, w czasie której Ukraińcy zniszczyli 4–5 samochodów oraz zabili lub ranili kilkunastu rosyjskich żołnierzy⁴⁰.

³⁷ R. Ponomarenko, *Bitwa o Mariupol...*, s. 31.

³⁸ B. Phocas, J. Geroux, *The school of street fighting: Tactical urban lessons from Ukraine*, <https://mwi.usma.edu/the-school-of-street-fighting-tactical-urban-lessons-from-ukraine> [dostęp 13.02.2023].

³⁹ *Moment Azov fighter ambushes Russian BMP in Mariupol, Ukraine*, <https://www.youtube.com/watch?v=o5zCG7odLWQ> [dostęp 13.02.2023].

⁴⁰ *Ukraine war: Aerial footage released by Azov Regiment appears to show street battle in Mariupol*, "The Telegraph", <https://www.youtube.com/watch?v=Q6UOYKQ8JD8> [dostęp 13.02.2023].

Kolejnym charakterystycznym elementem było używanie koktajlów Mołotowa i innego rodzaju broni zapalającej, która w praktyce okazała się bardzo niebezpieczna dla pojazdów z cienkim pancerzem, takich jak ciężarówki Kamaz. Ogień z łatwością dostawał się do silników, co zmusiło Rosjan do stosowania prowizorycznych rozwiązań w postaci przywiązywania kawałków drewna do chłodnic pojazdów. Wkrótce po rozpoczęciu wojny setki ukraińskich cywilów w Kijowie i innych miastach rozpoczęły masową produkcję broni zapalającej, która następnie miała być użyta w przypadku szturmu⁴¹.

W Mariupolu i innych ukraińskich miastach obok broni zapalającej powszechnie stosowaną metodą była budowa barykad i przeszkód, jak również wykorzystanie min lądowych i morskich. Na ulicach rozciągano druty kolczaste harmonijkowe, stawiano jeże przeciwczołgowe i worki z piaskiem. Jeden z wolonariuszy w Kijowie na początku kwietnia 2022 roku przyznał:

Pracujemy od 8.00 do 20.00 codziennie bez przerwy. Od początku wojny wykonaliśmy 150 barykad przeciwczołgowych. Praca prowadzona jest w miejscowej fabryce. Zaczęliśmy produkować także kamizelki kuloodporne, współpracując jednocześnie z organizacjami pozarządowymi w całej Europie w zakresie wsparcia i dostaw potrzebnych materiałów⁴².

W przypadku Mariupola szczególnie ważne okazały się miny, zarówno lądowe (przeciwpancerne), jak i morskie. Pierwsze z nich były jednym z powodów strat, jakie ponieśli Rosjanie w trakcie prowadzenia walk ulicznych. Drugie były umieszczone przez obrońców w Morzu Azowskim wzdłuż wybrzeża Mariupola z obawy przed desantem morskim. W wywiadzie dla „India Today” Sergiej Seka (jeden z rosyjskich oficerów dowodzący zespołami rozminowywania miasta po jego zdobyciu) przyznał, że od początku, kiedy jego zespół rozpoczął pracę, odnaleziono ponad 10 tys. min morskich⁴³. Kolejnym charakterystycznym elementem był sposób użycia sił połączonych przez wojsko rosyjskie. W czasie walk w terenach zurbanizowanych często spotykane były samotne natarcia czołgów bez wsparcia piechoty. Sytuacje te ośmiały obrońców do zbliżania się do kolumn pancernych i ich atakowania. Jedno z nagrań udostępnionych przez pułk Azow przedstawia rosyjski czołg, który bez żadnego wsparcia przemieszcza się po ulicach miasta. W pewnym momencie pojazd otrzymuje kilka tra-

---

⁴¹ B. Phocas, J. Geroux, *The school of street fighting...*

⁴² O. Bizot, *Ukraine: Artists in Kyiv work 12 hours a day making anti-tank obstacles*, <https://observers.france24.com/en/europe/20220304-ukraine-artists-in-kyiv-work-12-hours-a-day-making-anti-tank-obstacles> [dostęp 14.02.2023].

⁴³ G. Mohan, *Here's what makes sea mines Russia's biggest challenge in Ukraine's Mariupol port*, <https://www.indiatoday.in/world/story/russia-ukraine-war-mariupol-port-sea-mines-azov-sea-1945555-2022-05-05> [dostęp 14.02.2023].

fię. Po czwartym dochodzi do eksplozji, w wyniku której część załogi ginie, a część zostaje ranna⁴⁴. Jest to zupełnie inny sposób prowadzenia walki niż ten, który stosowały wojska amerykańskie szturmujące Faludżę w listopadzie 2004 roku. Wówczas czołgi i bojowe wozy piechoty używane były jako narzędzie wsparcia ogniowego i „wyważanie drzwi” dla tej formacji wojskowej. Piechota nieustannie towarzyszyła pojazdom, chroniąc je przed wrogimi grupami uzbrojonymi w pociski przeciwpancerne⁴⁵. Cechą charakterystyczną bitwy o Mariupol było również wykorzystanie przez wojsko ukraińskie podziemnych tuneli huty Azowstal jako ostatniego bastionu obrony. Podziemia huty Azowstal składały się z sześciu kondygnacji wybudowanych w czasie zimnej wojny, aby zapewnić bezpieczeństwo kilkunastu tysiącom robotników w przypadku użycia broni atomowej. obrońcy przebywali w tunelach ponad trzy miesiące, wytrzymując bombardowania rosyjskiego lotnictwa i ostrzał artylerii. Schronienie znalazło w nich także kilka tysięcy cywilów. Biorąc pod uwagę trudności w zdobyciu dobrze ufortyfikowanego miejsca, Rosjanie 21 kwietnia 2022 roku ogłosili zwycięstwo, wstrzymując jednocześnie wysyłanie żołnierzy do bezpośredniej walki. Zdaniem obserwatorów, podejmując taką decyzję, świadomi byli braku odpowiednio przeszkolonych sił, które mogłyby prowadzić operację w podziemiach Azowstalu⁴⁶.

Wnioski

Pomimo postępu technologicznego w obszarze nowych systemów uzbrojenia działania wojenne prowadzone w terenach zurbanizowanych Ukrainy pod pewnymi względami przypominały o wiele bardziej średniowieczne oblężenia miast niż współczesne wojny. Z jednej strony Rosja, podobnie jak w Syrii i Czeczenii, połączyła brutalne metody wojny oblężniczej z masowymi bombardowaniami. Z drugiej strony, oddziały ukraińskie opracowały skuteczne metody obrony własnych miast, budując liczne linie obronne, ale wykorzystywały je także jako bazy wypadowe do przeprowadzania kontrataków. Walki prowadzone w latach 2022–2023 potwierdziły tym samym skłonności do częstych oblężeń, jakie obserwowano w czasie wojny we wschodniej Ukrainie w latach 2014–2015.

---

⁴⁴ *Russian forces jump out of “Z” tank before it’s destroyed by Ukraine forces in Mariupol*, “The Sun”, <https://www.youtube.com/watch?v=fngPVC4V4Gk> [dostęp 14.02.2023].

⁴⁵ B. Phocas, J. Geroux, *The school of street fighting...*

⁴⁶ M. Godwin, *A saving grace for Mariupol defenders?*, <https://georgiatoday.ge/a-saving-grace-for-mariupol-defenders> [dostęp 14.02.2023].

Przebieg walk w terenach zurbanizowanych w Ukrainie różni się także od przewidywań zachodnich strategów, szczególnie amerykańskich. Według nich jednym z największych wyzwań dla sił zbrojnych będzie konieczność prowadzenia walk w niestabilnych megamiastach, czyli ośrodkach liczących ponad 10 mln mieszkańców. Przeciwnikiem miałyby być strona (strony) wojny domowej: powstańcy, rebelianci lub terroryści. Wizja ta nie zakładała konieczności prowadzenia walki w miastach znajdujących się na terenie Europy, Rosji bądź Chin. Ukraina jest natomiast przykładem państwa, gdzie walki toczyły się w dobrze rozwiniętych europejskich miastach między regularnymi oddziałami wojska. Nie brali w nich udziału partyzanci czy powstańcy, którzy wykorzystywaliby miasta jako miejsca stosowania zasady asymetrii względem przeważających sił przeciwnika⁴⁷.

Ponadto wojna rosyjsko-ukraińska powinna skorygować zachodnie strategie wojskowe i koncepcje operacyjne w obszarze m.in. znaczenia amunicji precyzyjnej czy rozumienia „centrów grawitacji”⁴⁸ przeciwnika. Pomimo posiadania znacznych ilości amunicji precyzyjnej Rosja używała przede wszystkim pocisków niekierowanych wystrzeliwanych przez jednostki samobieżnej artylerii lufowej czy wieloprowadnicowe systemy raketowe. Dlatego konflikt przybrał charakter przemysłowej wojny na wyniszczenie, którego ofiarą padły przede wszystkim miasta. Pomimo tego obie strony okazały się odporne na niszczenie centrów grawitacji. Ukraina nie skapitulowała w obliczu regularnego niszczenia infrastruktury energetycznej, drogowej czy przypadków zbrodni wojennych popełnianych na żołnierzach i cywilach. Kremla nie zatrzymała natomiast śmierć dziesiątek wysokich rangą wojskowych, a nawet likwidacja w walce całych jednostek wojskowych, takich jak 1. Armia Pancerna Gwardii czy 11. Korpus Armii⁴⁹.

Ponadto bitwa o Mariupol potwierdziła niezmienny charakter rosyjskiej kultury wojskowej oraz sposób prowadzenia walk w terenie miejskim. Opiera się on wciąż na masowym użyciu siły, wyrządzaniu ogromnych szkód w infrastrukturze cywilnej oraz akceptacji masowych ofiar, zarówno po stronie własnej, jak i przeciwnika i ludności cywilnej. Według burmistrza Mariupola, Wadyma Bojczenko, co najmniej 21 tys. mieszkańców miasta zostało zabitych,

---

⁴⁷ K. Ljungkvist, *A new horizon in urban warfare...*

⁴⁸ „Centra grawitacji” (*centers of gravity*) opisane zostały przez amerykańskiego oficera sił powietrznych płk. Johna Wardena, a następnie wykorzystane w ramach planowania operacji „Pustynna burza” w 1991 r. Są to punkty, w których wróg jest podatny na ataki oraz których zniszczenie przybliży stronę do zwycięstwa. Należą do nich: przywództwo polityczne, infrastruktura energetyczna (w tym paliwowa), ludność cywilna i siły zbrojne.

⁴⁹ A.C. Fox, *The Russo-Ukrainian war and the principles of urban operations...*

a ok. 33–50 tys. wywieziono do obozów filtracyjnych na terenach kontrolowanych przez separatystów⁵⁰. Pewnemu osłabieniu uległ zaś element masowego użycia siły. W obliczu wzrastającej liczby miast oraz ludności siły zbrojne po zakończeniu zimnej wojny nie tylko nie zwiększały się, ale podlegały redukcji, zarówno w Stanach Zjednoczonych, jak i w Federacji Rosyjskiej. Współczesne wojska nie są zatem wystarczająco silne, aby tworzyć fronty składające się z kilku armii bądź otaczać kilkumilionowe miasta. Bitwa miejska przekształciła się w serie mikroobłęgzeń, w czasie których walczy się o wybrane budynki, ulice i dzielnice⁵¹. Pomimo iż generuje znaczne straty po obu stronach konfliktu, wydaje się nieunikniona, zarówno w czasie obecnie trwającej wojny rosyjsko-ukraińskiej, jak i przyszłych konfliktów zbrojnych.

Istotny jest również fakt, iż w czasie oblężenia Mariupola Rosjanie popełniali podobne błędy jak w czasie walk o Grozny. W obu przypadkach atakujący spodziewali się szybkiego zwycięstwa, lekceważąc siły i determinację obrońców, oraz wykorzystali stosunkowo niewielkie siły do zdobycia miast. W 1995 roku ówczesny minister obrony Federacji Rosyjskiej Paweł Graczwow przewidywał, że stolica Czeczeni upadnie w mniej niż dwie godziny. Rosjanie zaatakowali Grozny siłami ponad 50 tys. żołnierzy, co okazało się niewystarczające w mieście liczącym wówczas 490 tys. ludzi. Natomiast Mariupol zaatakowany został siłami 14–15 tys. żołnierzy, którzy musieli stawić czoło ponad 5 tys. obrońców⁵².

Bibliografia

- Anderson G., *Russia doesn't train troops for urban warfare. It's about to learn the consequences in Ukraine*, <https://www.military.com/daily-news/opinions/2022/03/08/russia-doesnt-train-troops-urban-warfare-its-about-learn-consequences-ukraine.html> [dostęp 9.02.2023].
- Axe D., *Russian bombers just carpet-bombed Mariupol*, <https://www.forbes.com/sites/davidaxe/2022/04/15/russian-bombers-just-carpet-bombed-mariupol/?sh=374a516f7b28> [dostęp 23.02.2023].
- Bizot O., *Ukraine: Artists in Kyiv work 12 hours a day making anti-tank obstacles*, <https://observers.france24.com/en/europe/20220304-ukraine-artists-in-kyiv-work-12-hours-a-day-making-anti-tank-obstacles> [dostęp 14.02.2023].

---

⁵⁰ Y. Karmanau, *Mariupol holds out against Russia's siege, a symbol of Ukrainian resistance*, <https://www.pbs.org/newshour/world/mariupol-holds-out-against-russias-siege-a-symbol-of-ukrainian-resistance> [dostęp 27.02.2023].

⁵¹ Ibidem, <https://sjms.nu/articles/10.31374/sjms.165> [dostęp 9.02.2023].

⁵² Ibidem.

- Cities in Europe and Central Asia, Ukraine*, World Bank, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/294341511956937400/pdf/121735-BRI-P154478-PUBLIC-Ukraine-Snapshot-Print.pdf> [dostęp 6.02.2023].
- Clark M., Stepanenko K., Hird K., *Russian offensive campaign assessment, April 7*, <https://www.understandingwar.org/backgroundunder/russian-offensive-campaign-assessment-april-7> [dostęp 26.02.2023].
- Clark M., Barros G., Stepanenko K., *Russian offensive campaign assessment, February 27, 2022*, Institute for the Study of War, <https://www.understandingwar.org/sites/default/files/Russia%20Campaign%20Assessment%2027%20FEB%202022.pdf> [dostęp 22.02.2023].
- Clark M., Barros G., Stepanenko K., *Russian offensive campaign assessment, March 2*, <https://www.understandingwar.org/backgroundunder/russian-offensive-campaign-assessment-march-2> [dostęp 22.02.2023].
- Clark M., Barros G., Stepanenko K., *Russian offensive campaign assessment, March 16*, <https://www.understandingwar.org/backgroundunder/russian-offensive-campaign-assessment-march-16> [dostęp 23.02.2023].
- Clark M., Barros G., Stepanenko K., *Russian offensive campaign assessment, March 24*, <https://www.understandingwar.org/backgroundunder/russian-offensive-campaign-assessment-march-24> [dostęp 23.02.2023].
- DiMarco L., *Urban operations in Ukraine: Size, ratios, and the principles of war*, <https://mwi.usma.edu/urban-operations-in-ukraine-size-ratios-and-the-principles-of-war> [dostęp 13.02.2023].
- Fox A.C., *The Russo-Ukrainian war and the principles of urban operations*, <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/rucco-ukrainian-war-and-principles-urban-operations> [dostęp 8.03.2023].
- Godwin M., *A saving grace for Mariupol defenders?*, <https://georgiatoday.ge/a-saving-grace-for-mariupol-defenders> [dostęp 14.02.2023].
- Joint capabilities integration and development system*, Chairman of the Joint Chiefs of Staff Instruction, https://web.archive.org/web/20070204073933/http://www.dtic.mil/cjcs_directives/cdata/unlimit/3170_01.pdf [dostęp 8.03.2023].
- Karmanau Y., *Mariupol holds out against Russia's siege, a symbol of Ukrainian resistance*, <https://www.pbs.org/newshour/world/mariupol-holds-out-against-russias-siege-a-symbol-of-ukrainian-resistance> [dostęp 27.02.2023].
- Klimecki M., *Krym, Donieck, Ługańsk 2014–2015*, Bellona, Warszawa 2021.
- Ljungkvist K., *A new horizon in urban warfare in Ukraine?*, “Scandinavian Journal of Military Studies”, <https://sjms.nu/articles/10.31374/sjms.165> [dostęp 9.02.2023].
- Mohan G., *Here's what makes sea mines Russia's biggest challenge in Ukraine's Mariupol port*, <https://www.indiatoday.in/world/story/russia-ukraine-war-mariupol-port-sea-mines-azov-sea-1945555-2022-05-05> [dostęp 14.02.2023].
- Moment Azov fighter ambushes Russian BMP in Mariupol, Ukraine*, <https://www.youtube.com/watch?v=o5zCG7odLWQ> [dostęp 13.02.2023].

- Phocas B., Geroux J., *The school of street fighting: Tactical urban lessons from Ukraine*, <https://mwi.usma.edu/the-school-of-street-fighting-tactical-urban-lessons-from-ukraine> [dostęp 13.02.2023].
- Ponomarenko R., *Bitwa o Mariupol*, „Nowa Technika Wojskowa”, 2022, nr 5.
- Rapid urbanisation: Opportunities and challenges to improve the well-being of societies*, <https://hdr.undp.org/content/rapid-urbanisation-opportunities-and-challenges-improve-well-being-societies> [dostęp 15.02.2023].
- Russian forces jump out of “Z” tank before it’s destroyed by Ukraine forces in Mariupol*, “The Sun”, <https://www.youtube.com/watch?v=fngPVC4V4Gk> [dostęp 14.02.2023].
- Russia’s war in Ukraine: Military and intelligence aspects*, Congressional Research Service, <https://sgp.fas.org/crs/row/R47068.pdf> [dostęp 16.02.2023].
- Shemako R., *What does Russia’s history of urban warfare in Aleppo and Grozny mean for Ukraine?*, <https://globalvoices.org/2022/03/28/what-does-russias-history-of-urban-warfare-in-aleppo-and-grozny-mean-for-ukraine/> [dostęp 9.02.2023].
- Smith D.R., *Commonalities in Russian military operations in urban environments*, <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA416194.pdf> [dostęp 10.02.2023].
- Talant B., *Why is Mariupol so important to Russian forces?*, <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/22/mariupol-important-russian-forces-moscow-port-city> [dostęp 9.02.2023].
- TOS-1 czyli broń termobaryczna na linii frontu rosyjskiej agresji w Ukrainie*, <https://defence24.pl/technologie/tos-1-czyli-bron-termobaryczna-na-linii-frontu-rosyjskiej-agresji-w-ukrainie> [dostęp 24.02.2023].
- Ukraine war: Aerial footage released by Azov Regiment appears to show street battle in Mariupol*, “The Telegraph”, <https://www.youtube.com/watch?v=Q6UOYKQ8JD8> [dostęp 13.02.2023].
- Urbanization*, Central Intelligence Agency, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/field/urbanization> [dostęp 13.02.2023].
- Wojna Ukrainie. Zasadzka na oddział Specnazu w Mariupolu. Nie żyje rosyjski generał*, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2022-03-15/wojna-w-ukrainie-zasadzka-na-oddzial-specnazu-w-mariupolu-nie-zyje-rosyjski-general> [dostęp 23.02.2023].
- World Population Prospects 2022*, United Nations Department of Economic and Social Affairs, https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/wpp2022_summary_of_results.pdf [dostęp 15.02.2023].
- Концепция мастер-плана развития города Мариуполь*, 2022, <https://static.ukrinform.com/files/1659604743-2898.pdf> [dostęp 9.02.2023].